LØRDAGS-Dagbladet

Fattiggutten som tok prisen

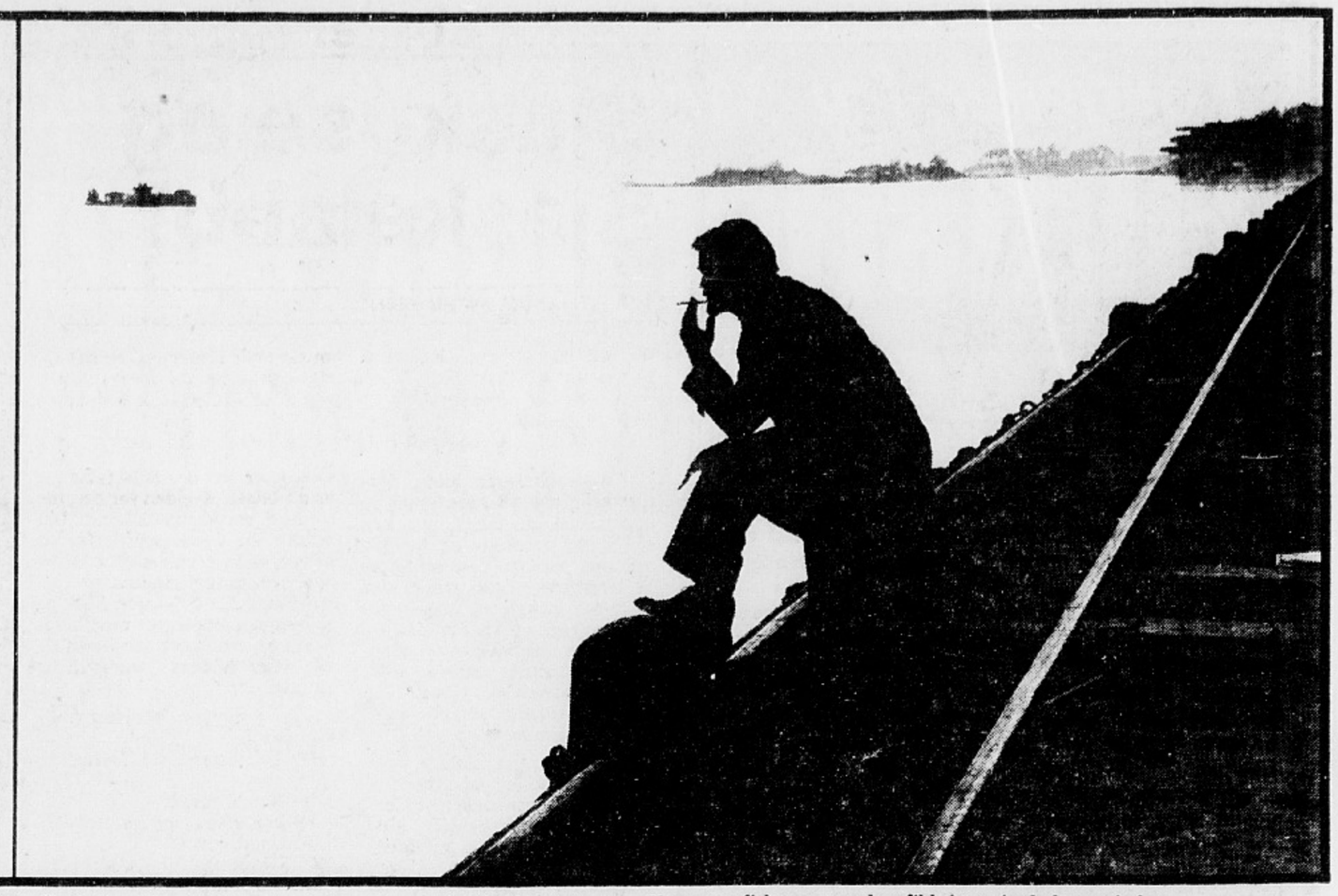

Forfatteren Idar Kristansen arbeider nå med siste bind i tetralogien «Kornet og fiskene» som han fikk årets Aschehougpris for.

Årets tildeling av Aschehoug-prisen tok nesten pusten fra det litterære Norge. Prisen til tidligere en frilandsjournalist i Vi Menn! Og nå vinneren attpå til innstilt som en av de to norske kandidatene til Nordisk Råds litteraturpris. Idar Kristiansen? Hvem er nå det?
Et fortrengt navn i litterære kretser. Enda godt en kunne rote dypt i arkivene og trekke fram en lovprist diktdebut fra 1957... «En eruptiv fortellerkraft» er karakteristikken juryformannen Ivar Eskeland gir fattiggutten fra Honningsvåg for hans innlevde beretning om utsultede finners flukt nordover i forrige århundre. Og nå begynner forlaget å reklamere med salgstallene!

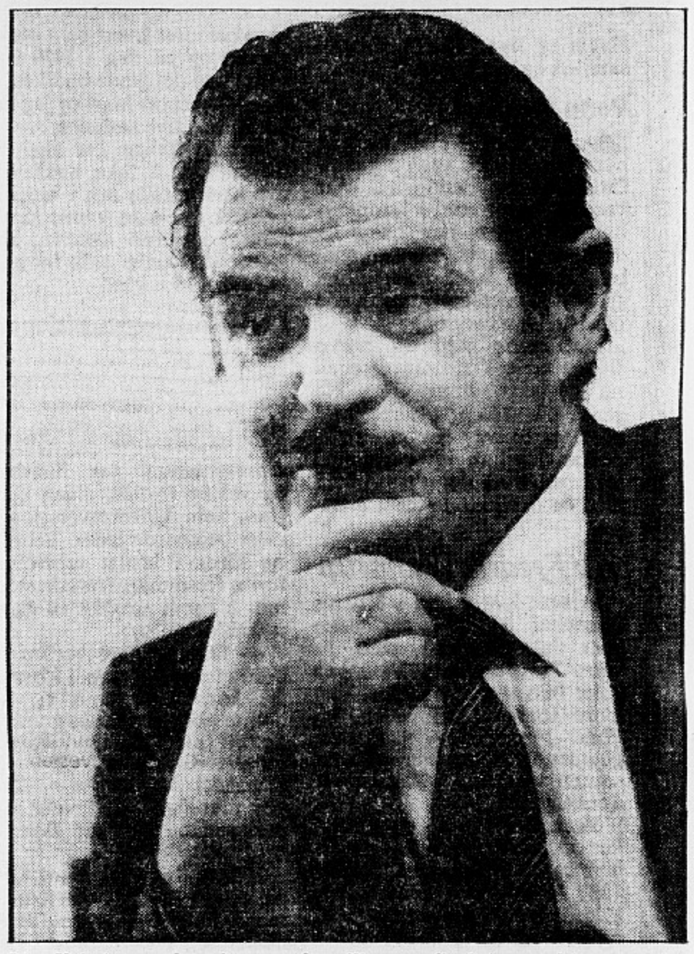

Idar Kristiansen har skapt en fortelling om finsk innvandring som det burde være en utfordring for fjernsynet å filmatisere.

Av Hanne Gamnes
Foto: Åsgeir Valldal

Idar Kristiansen selv bærer ikke preg av noe eruptivt eller villmarksmessig. Snarere framstår han som en beskjeden, litt unnselig mann. En som svarer med lange og litt sørgmodige dikt når vi forsøker å nærme oss. En vagabond er vårt inntrykk. Overnattet han ikke i et bilvrak da han kom til Oslo for å motta prisen? Jo visst. Og, han bor ingensteds. En vår sjel som rett og slett dro i landflyktighet til Finland fordi viraken omkring pristildelingen stjal arbeidsroen. Han har vært folke- og framhaldsskolelærer fra Vålerenga til Nordkapp. Flakket og flakset til han i 1969 forbannet seg på aldri å stå ved et kateter mer. Og, han har ventet. Ventet på å bli moden nok til å skrive gode bøker. Det har han nå fått offentlig anerkjennelse for å ha gjort.

Da han fikk denne høythengende prisen i høst var bare to av de fire bindene i «Kornet og fiskene» kommet ut. Det tredje er nå på markedet, og det fjerde arbeider han med. Gjennom hovedpersonen Heikkis barneår og voksne år tar han oss inn i en av de største hungerskatastrofene Norden har opplevd. Finsk armod og utsulting, fattigfolks fortvilte søken til den salte åkeren nordpå som i det minste alltid gir fisk, det er det han beretter om.

Hvem er han?

Fortellingen, miljøet, kampen, menneskene og deres skjebne griper som i en Amalie Skrams «Hellemyrsfolket» eller en Falkberget-skildring. Leseren tas med på godt og ondt, i sympatier og antipatier, glede og forvillelse. Og for den innvandrerhistoriske interesserte er dette en ny farge i paletten, dessuten er vi knapt bortskjemte av skjønnlitterære framstillinger om Nordkalottens historie. Det alene, for oss nok til å anskaffe bøkene. Så fikk forfatteren komme i annen rekke.

Under lesningen meldte spørsmålet seg: Hvem er han? Mennesket bak fortellingen, som har satt ordene ned, uforskammet nærgående ord. Det kan da enda gå an å la seg gripe og rive med av en forfatter en vet hvem er, det motsatte oppleves nesten som uanstendig.

Livet - en serie anekdoter

Vi møtte trekkfuglen en formiddag på Blom. Det ble mange dikt og mange historier, men mannen gikk fra oss som han kom. En del ytre, og faktisk forklarende utsagn ble resultatet. Idar Kristiansen er kanskje mest meddelende i sine bøker og dikt. Vi vil ikke pretendere å ha blitt noe klokere på ham. Selv sier han: — Mitt liv er en serie anekdoter, sammensatt av en rekke små opplevelser. Kanskje er det alminneligheten ved ham som gjør ham så god.

Idar Kristiansen er ingen algebra i menneskelighet med passe doser sorg og glede. Han slår ikke om seg med tittelpoenger i annenhver bisetning. En mann som utøver et fag, med stolthet og tro på seg selv, skjønnlitterært i det minste. To diktsamlinger og en roman ligger foran firebindsverket om finsk innvandring.

Til faget henhørende er innlevelsen. Han er av kritikerjuryen blitt berømmet for bokens ekthet. — Jeg forsøker så langt som mulig å gjennomleve hver person, sier Idar Kristiansen.

Det er sagt om Amalie Skram at hun ofte kom gråtende ut av sitt arbeidsværelse etter å ha lidd med personene hun skrev om. Hva med Idar Kristiansen?

— Jeg må tilstå at det har vært episoder som faktisk har ført til at jeg selv er blitt dypt deprimert, om jeg ikke direkte har grått. Jeg har vært både nedtrykt og glad med mine personer under skrivingen.

— I første bind lar du Heikki som unggutt underveis nordover redde et farløst barn fra å bli brent inne av bestemora. Hvorfor gjør du det?

— Det er for å åpne for et dramatisk stoff, for å vise at opp i alt det andre hadde medmenneskeligheten dype røtter selv om det motsatte også forekom.

— Hvor bevisst lager du komposisjonen i bøkene?

— Jeg følger ikke et skjema, men jeg vet på forhånd hvor jeg skal og hva jeg vil med mine bøker. Her prøver jeg innenfor rammen av det historiske og miljømessige å få menneskene til å leve slik at de blir så nær oss at vi for den saks skyld kunne møte dem i Nordmarka. Det er også et forsøk på å få mennesker her i vårt velferds-Norden til å forstå at sult og nød ikke bare hører Sudan og Bangladesh til. Forstår vi vår egen bakgrunn, kan vi kanskje bedre forstå andres nød.

Oldemor

Idar Kristiansen har lekt med dette stoffet helt fra han var barn. Helt fra han som liten hørte ymt om sin oldemor som først var kommet fra Finland til Lyngen i Troms. Og som aleine med et spedbarn på armen gikk tilbake til finsk sult og nød. Dette skjedde i slutten av 1860-åra.

— Hun forsvant sporløst med sitt minste barn. Mann og to andre barn etterlot hun i Lyngen. Jeg fikk aldri noen forklaring på hvorfor hun dro tilbake. Forklaringen kan være at hun ble utvist eller utstøtt enten fordi hun ikke var gift, eller på grunn av fattigdom.

— Jeg ante ikke at jeg ved å grave i min oldemors skjebne skulle komme bort i en av de styggeste katastrofene i Norden: De store hungersåra i Finland rundt 1860-70, hvor kornet på syv av elleve år ikke ble modent. Hvor nøden ble akkumulert, hvor folk knapt hadde skjorta på kroppen. Finnene døde i titusentall, opptil tjue prosent av befolkningen strøk med på ett år. Her sitter vi som etterkommere på Nordkalotten og kjenner ikke til det!

Års forarbeider og studier ligger bak historien om Heikki. Idar Kristiansen legger stor vekt på å gi autentiske beskrivelser av miljø, levekår og arbeidsmetoder. — Hvis ikke dette er ekte, kan jeg ikke forlange at leseren kan oppleve miljøet som ekte, og er ikke miljøet ekte, blir heller ikke menneskene ekte, sier han.

Selv om Kristiansen har stått på barrikadene for riksmålets sak, bruker han en normalisert finnmarksdialekt i replikkene og et sterkt radikalisert riksmål for øvrig i «Kornet og fiskene». — Noe annet ville være uriktig for beskrivelse av disse forholdene. Med folkelige vendinger og uttrykksmåter kommer jeg menneskene i boka nærmere...

Liv mellom linjene

Bortsett fra et par historiske innvendinger er bøkene blitt møtt med synspunkter som at de er for korte og formen vel knapp. Kristiansen er selv opptatt av dette og har følgende å si: — Med den knappe formen må jeg være ekstra nøyaktig, det som står står nakent, hvert ord må leve, og det må være liv mellom linjene. Det er kanskje det som gjør at man kan snakke om dimensjoner i et forfatterskap, at forfatteren får det til å leve utenom de ordene som står skrevet, at han makter å gjøre leseren til meddikter.

Hver person er gjennomlevd, og Idar Kristiansen har bakgrunn for å gjøre det. Han er produkt av tre stammers møte, nordmennene, samene og finnene. Han vokste opp i en rødmalt sjøbu i Honningsvær med et kjøkken og en stue for foreldre og fire barn. Tre barn delte en seng, og når teppet gled ned mellom senga og ytterveggen, frøs det fast der.

Faren var fattig fisker, og moren drev agning. Men fisk var det alltid å spise. Selv opplevde han oppveksten som god, - en åtteåring filosoferer ikke over hvordan tingene kunne ha vært, sier han. Han vokste opp i et sterkt fellesskap, et fellesskap som gjorde at når en av ungene fikk et kamferdrops ble det tatt med hjem og delt på fire. I den lille bua fantes tre bøker, Bibelen og to til. Hans første litterære erobring ble Norgeshistorien fra 1917 som var henlagt og ble lest på doen i kjelleren i en nedlagt kafe i nabohuset.

Utdannelse var han fast bestemt på, han mintes farens ord om at Idar ikke skulle i båten. Faren døde etter strabasiøs evakuering fra Honningsvåg over Lyngen til Nord-Møre. Moren strevde videre for barna. Til lærerutdannelse ble det gitt lån, det var fattiggutts nåde. Den litterære kimen festnet seg i ham under realskoletida gjennom kjærlighetsdikt til ei jente i klassen.

Helse til å skrive

I dag har han hundrevis av upubliserte dikt i skuffen, en del noveller og en halvferdig kriminalroman:

— Jeg føler meg presset til å bli ferdig med det fjerde bindet. Stoff er det rikelig av, men det er mangel på krefter og overskudd, sier han når vi spør om videre planer. Han understreker at både ytre og indre ting skal være i orden for å skrive, og en må ha helse til det.

For en vanlig leser, er det kanskje særlig de politiske og historiske romaner om konger og reformasjonsår som har stått i fokus.

Med «Kornet og fiskene» har forfatterten valgt hverdagsfolkets skjebne i historien og det langt fra det tjukkeste Østlandet.

— Idar Kristiansen, hvorfor har ikke du gått i samme spor som andre historiske romaner?

— Jeg synes det er grunn til å minne om at ikke alle konger har vært kronet og at det i de lavere samfunnslag finnes mennesker som er konger i menneskelig forstand, mennesker som kan vise sin storhet og sin litenhet, som en kong Sverre, felles er at de alle var mennesker.

— Det er de underprivilegertes sak du tar opp, ser du på bøkene dine som a-politiske?

— Det er klart at de er politiske, de gir uttrykk for en grunnholdning, samhørighet med de svake, sterk avstandstaken fra utbytteri. Men partipolitisk er de ikke, selv er jeg partipolitisk hjemløs. Dessuten synes jeg at mange forfattere har vært for opptatt av å klistre politiske plakater framfor å lage god kunst.

Dagbladets KRYSSORD NR. 1297

Løsningen på denne oppgaven må vi ha innen 4. desember. Premiene er kr. 100,-, kr. 75,- og kr. 50,-.
Merk konvolutten «Kryssord nr. 1297».

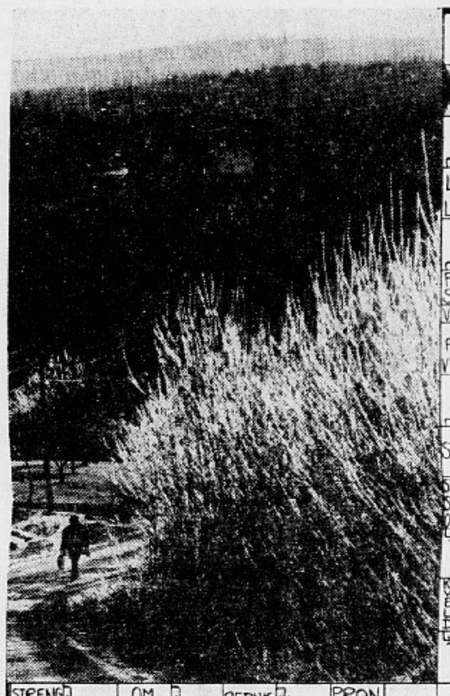

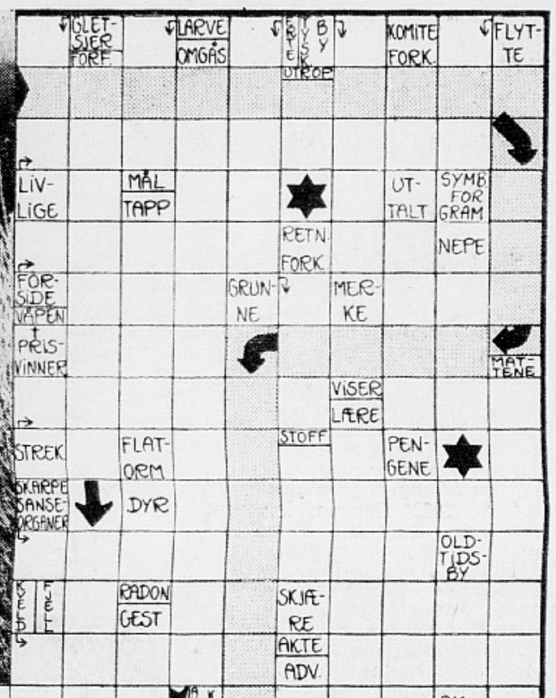

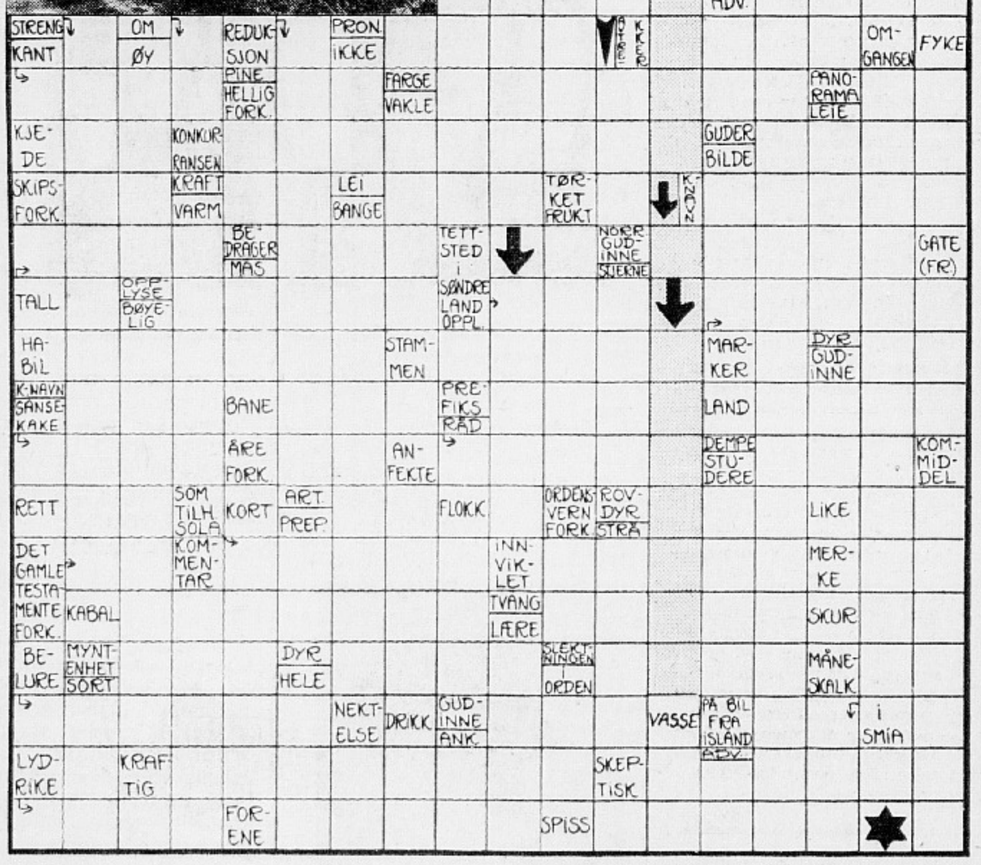

Navn: .....

Adresse: .....

KRYSSORD

Sendes til:
Dagbladet, postboks 116,
Sentrum, Oslo 1.

Løsning og vinnere av kryssord nr. 1295:

1. Arne Olsen, Colletts gate 75, Oslo 4	kr. 100.
2. G. Piene, Tyholtv. 58, Trondheim	kr. 75.
3. Jan Bakken, Gaustadveien 7, Oslo 3	kr. 50.